

Anton Luskovič*

UTRINKI IZ KMETIJSKEGA ZADRUŽNIŠTVA V ORMOŽU

PO II. SVETOVNI VOJNI

Članek govori o splošnem zadružništvu na območju tedanjega ormoškega okraja. Opis se osredotoča na tri največje splošne kmetijske zadruge, ki so delovale v obdobju od 1945 do 1962, ko je izvedena pripojitev vseh treh zadrug h KK Jeruzalem Ormož.

Ključne besede

Splošno zadružništvo, kmetijska zadruga, 1945–1962, Kmetijska zadruga Ormož, Ormoška klavnica, Kmetijska zadruga Središče ob Dravi, Središka oljarna, Kmetijska zadruga Tomaž.

Uvod

Proučevanje zadružnega registra kaže na dejstvo, da je zgodnje zadružništvo na Slovenskem pomagalo pri krepitvi obrambe štajerskih Slovencev pred germanizacijo, saj so slovenske zadruge za vpis uporabljale slovenski jezik, nemške ali štajercijanske pa nemškega. Politična razdelitev Slovencev na klerikalni in liberalni tabor je vidna tudi v dveh tipih zadrug, ki so nastale na Slovenskem.

Zadruge

Zadruge so se v času svojega nastajanja ravnale po dveh zakonih. Po avstrijskem iz leta 1873¹ in jugoslovanskem iz leta 1937.²

Če so se zadruge ukvarjale s trgovsko dejavnostjo, so zanje veljala tudi določila trgovskega zakonika. Avstrijski »Zakon o pridobitnih in gospodarskih društvih ali tovarištvih«, ki je zadruge izvzel iz splošnega avstrijskega zakona o društvih,³ je dopustil možnosti zadružnega organiziranja za hranilnice, posojilnice, surovinske ali »magacinske«, produktivne, potrošne in stanovske zadruge. Določal je pogoje za ustanovitev, ki so predvsem sprejem naziva ali »firme«, pravil ali družbene pogodbe in vpis v zadružni register.

Tipi zadrug

Kot v drugih deželah habsburške monarhije sta se tudi na Slovenskem oblikovala najprej dva tipa zadrug, razlike med njima pa so najrazvidnejše v delovanju kreditnih zadrug. Prvi se po svojem utemeljitelju označuje kot Schulze-Delitschev tip, drugi je Raiffeisenov tip zadrug.⁴

Zadrugam Schulze-Delitschevega tipa je na Slovenskem, zlasti še na Štajerskem, utiral pot Mihael Vošnjak.⁵

»Rajfejznovke« so bile zadruge, ki jih je propagiral Janez Evangelist Krek in so na slovenskem podeželju doživele velik razmah. Vse zadruge so si zastavile za cilj hitrejši razvoj gospodarstva, z združenimi močmi spodbujanje varčnosti prebivalstva in solidarnosti.

Vošnjakov tip zadrug naj bi ustrezal predvsem premožnim slojem prebivalstva. Te zadruge so predpisovale višje deleže, omogočale posameznikom vpisovanje več deležev in s tem njihov večji vpliv, poslovale so tudi z menicami, širile poslovanje z nečlani, nagrajevale člane vodstvenih organov, jamstvo članov je bilo po navadi omejeno. V slovenskem političnem prostoru so se uvrščale v liberalni tabor.

Krekove zadruge so povezale male kmečke posestnike, obrtnike, ki praviloma vplačajo en delež. Meničnega poslovanja njihova pravila ne dopuščajo, posojila izplačujejo na podlagi dolžnih pisem, ki jih mora poleg posestnika podpisati tudi žena, če je vknjižena kot solastnica.

Neomejeno jamstvo zadružnikov naj bi povečalo skrb za odgovorno poslovanje njihove zadruge. Omejujejo se po navadi na eno občino ali župnijo, zato so majhne. Veliko število teh zadrug je okrepilo katoliški tabor, množičnost sicer majhnih deležev in hranilnih vlog pa je vseeno omogočala rast kapitala.

* Anton Luskovič, Jastrebeci 25, 2276 Kog.

¹ Državni zakonik XXXV/1873.

² Službeni list Kraljeve banske uprave Dravske banovine, 81/1937.

³ Reich-Gesetz-Blatt für das Kaiserthum Oesterreich, 253/1868.

⁴ Lazarevič, Zadružništvo v Sloveniji v času kapitalizma, Perovšek, Prilagoditev Schulze-Delitschevih zadružnogospodarskih zamisli na Slovenskem v letih 1872–1895.

⁵ Zadružni zbornik.

Na zadruge so vplivali, poleg zamisli utemeljiteljev združništva, tudi potrebe in interesi okolja, v katerem so delovale.

Splošne kmetijske zadruge so ustanovljali po vaseh, na osnovi vložnega deleža, z določenim večkratnim jamstvom. Po odpravi privatnih trgovin so kombinati prevzemali vaške trgovine.

Kmetijske zadruge so imele razne proizvodne in storitvene pospeševalne odseke in hranilno-posojilniško službo.

Splošne kmetijske zadruge so tako prevzele vlogo nekdanjih privatnih trgovcev in obrtnikov ter so imele nalogo pospeševati kmetijsko proizvodnjo na individualnih kmečkih gospodarstvih.⁶

V zapisu utrinkov iz zgodovine združništva na ormoškem območju po drugi svetovni vojni ne gre za celovit opis posameznih zadrug, ampak so zajeti samo nekateri dogodki in podatki iz poslovanja splošnih kmetijskih zadrug na ormoškem območju.

Iz življenja treh zadrug

Tako kot drugod po Sloveniji se je razvoj splošnega združništva na ormoškem območju začel v letu 1945, ko so bile ustanovljene prve splošne kmetijske zadruge. Nekatero od teh so sprva delovale kot nabavne in prodajne zadruge.

Največji razmah splošnega združništva je značilen za leti 1947 in 1948, ko je nastala množica kmetijskih zadrug (KZ).⁷

Kmetijska zadruga Ormož⁸

Kmetijska zadruga Ormož je sprva poslovala kot nabavna in prodajna zadruga, z. o. j. Ormož.

Ustanovljena je bila 28. julija 1945. Sedež je imela na Mestnem trgu 3 v Ormožu.

Obsegala je okoliš: Ormož, Sp. Ključarovci, Lešnica, Lešniški vrh, Dobrava, Hardek, Litmerk, Pavlovci, Hum, Loperšice, Frankovci, Pušenci, Velika Nedelja, Strmec, Mihovci, Trgovišče, Lunovec, Šardinje, Senešci, Drakšl, Hajndl, Miklavž pri Ormožu, Veliki Brebrovnik, Krčevina, Zasavci, Vinski Vrh, Kajžar, Vuzmetinci, Hermanci, Ilovci, Jeruzalem, Ivanjkovci, Mihalovci, Veličane, Stanovno, Strezetina, Runeč, Lahonci, Cerovec, Žerovinci, Mali Brebrovnik, Pavlovski Vrh, Libanja, Bresnica, Preclava, Ritmerk, Osluševci, Cvetkovci, Podgorci, Sodinci in Vičanci.

Združni delež je znašal 150 din, pristopnina pa 10 din. Članstvo v zadrugi je bilo mogoče na osnovi proizvodnega sodelovanja, s prodajo kmetijskih pridelkov ali s hranilniškim sodelovanjem.⁹

Na ustanovnem občnem zboru, ki je bil v Prosvetnem domu v Ormožu, je bilo sklenjeno, da se bo zadruga ukvarjala z vsemi vrstami poslov, razen s tistimi, s katerimi se ukvarjata Vinarska in Strojna zadruga.¹⁰

Zadruga je bila notranje organizirana po področjih:

- strojni odsek, kmetijski odsek, gozdarski odsek, trgovinski odsek, kulturno-prosvetni odsek.

Na ustanovnem občnem zboru so se dogovorili:

- da se na območju ormoškega okraja ustanovijo podružnice povsod tam, kjer se prijavi vsaj 100 članov,
- da se zadruga lahko zadolži do 4 milijone din,
- da zadruga nabavi večjo količino kolja za potrebe vinogradnikov.

Zadruga si je zastavila ambiciozne načrte. Tako se je že jeseni 1946. začela gradnja sodobno urejene trgovine v sklopu lastne zgradbe na trgu v Ormožu, ki se je končala z odprtjem 1. maja 1948.¹¹

V letu 1948 se Nabavna in prodajna zadruga Ormož preoblikuje v Kmetijsko zadrugo Ormož, ki pod tem imenom posluje vse do pripojitve oziroma združitve v KZ Kmetijski kombinat Jeruzalem Ormož, v letu 1962.

KZ Ormož je v tem obdobju doživljala vzpone in padce in prilagajala svojo organiziranost spremembam zakonodaje in potrebam pri zasledovanju interesov članov zadruge.

Večino časa je KZ Ormož bila organizirana po naslednjih področjih dejavnosti:

- blagovni promet
- kmetijstvo
- mesnica s klavnico
- gozdarstvo (od aprila 1961)

V drugi polovici leta 1961 so se te dejavnosti oblikovale v obliki ekonomskih enot (EE), s svojimi organi upravljanja.

Posamezne ekonomske enote so se zaradi kontrole in ugotavljanja poslovanja tudi notranje organizirale.

⁶ Luskovič, Zadruga in kmetijska podjetja v občini Ormož 1898–2000, str. 21 in 22.

⁷ Prav tam, str. 22.

⁸ PAM, Zadr. 72/1.

⁹ Zapisnik ustanovnega občnega zbora zadruge, z dne 28. julija 1945.

¹⁰ Prav tam.

¹¹ Jeruzalem Ormož VVS, Arhiv zadruge.

Tako je imela EE Kmetijstvo v svojem sestavu 4 obračunske enote:

- strojno - traktorski park
- avtopark
- kooperacija z zadružniki
- lastna kmetijska proizvodnja (ekonomija in pitališče).¹²

V EE Blagovni promet je bilo organiziranih 7 obračunskih enot, po poslovalnicah, ki so praviloma delovale na območjih današnjih krajevnih skupnosti. Kriterij za ustanovitev obračunske enote je bil promet teh poslovalnic, ki je moral presežati 30 milijonov takratnih dinarjev.

Ko je bila leta 1961 dograjena klavnica, je bila oblikovana samostojna EE, ki se je ukvarjala z zakolom živine za potrebe ormoškega prebivalstva in za prodajo zunaj območja Občine Ormož.

Na podlagi reorganizacije kmetijskega združništva, ki je bila izpeljana v letu 1961, je bila v okviru KZ Ormož organizirana samostojna EE Gozdarstvo, za proizvodnjo, odkup in prodajo lesa in določanje sortimenta. Gozdove je ta EE pridobila od reorganizirane Gozdarske poslovne zveze Ptuj.

Ta dejavnost je bila registrirana tudi za obe delujoči sosednji zadrugi – KZ Središče in KZ Tomaž. Podpisana je bila posebna pogodba, ki je urejala odnose med tremi zadrugami.¹³

Odkupna dejavnost KZ Ormož je potekala preko lastnih skladiščnih kapacitet. Zaradi čedalje večjih potreb je bilo leta 1961 ob Dravi v Ormožu zgrajeno centralno skladišče, ki je zadrugi služilo predvsem za distribucijski center.

Leta 1961 je zadruga začela z organizirano prodajo kmetijskih pridelkov na Hrvaškem, na veletržnici na Reki. Zadruga je imela na Reki tri zaposlene delavce, ki so prodajali izključno pridelke iz združnega odkupa. Že prvo leto je ta poslovalnica realizirala 49 milijonov dinarjev prometa.

KZ Ormož je imela organizirano lastno kmetijsko proizvodnjo najprej na 46 ha, v letu 1961 pa že na 64 ha, ki je služila predvsem za pitanje živine.

Zadruga je imela organizirano vzrejno središče bekonov in vzrejno središče švedskih svinj.

Pred združitvijo oziroma pripojitvijo h KZ Kombinatu Jeruzalem Ormož v letu 1962 je zadruga razpolagala z

12 traktorji in s 73 priključki. Leta 1960 je zadruga nabavila kombajn, znamke "Zmaj", tovorni avtomobil, znamke "Deutz" za prevoz živine od poslovalnic do kupcev v Zagrebu in v Ljubljani. Zadruga je nabavila tudi osebni avtomobil za službene potrebe.

Nabavo teh vozil so združnikom obrazložili kot povsem upravičeno, saj je zadruga ustvarjala že za preko 600 milijonov dinarjev prometa.

Ko sta se h KZ Ormož v obdobju 1961–1962 pripojili KZ Središče in KZ Tomaž, se je strojni park povečal, zato je KZ Ormož začela graditi ali urejati strojne lope po posameznih proizvodnih območjih. Tako so bile najprej urejene strojne lope pri Veliki Nedelji, v Podgorcih in v Ormožu.¹⁴

Zadruga je v začetku šestdesetih let zaposlovala 102 delavca, od tega 13 v upravi zadruga in 89 delavcev po posameznih EE.¹⁵

Ormoška klavnica

Pred letom 1945 so bile na ormoškem območju organizirane 4 manjše klavnice, po vojni sta do leta 1960 ostali samo še dve klavnici z majhno kapaciteto.

Zaradi čedalje večjih potreb po klavniških kapacitetah se je takratna KZ Ormož leta 1961 odločila, da klavniško dejavnost koncentrira na enem mestu.

V adaptacijo klavnice je zadruga vložila 302.000 dinarjev. Z manjšimi vsakoletnimi investicijskimi posegi je delovala do leta 1970, ko je bila ukinjena. Zgradba klavnice je stala na današnjem parkirišču ob Mercatorjevi blagovni hiši v samem centru Ormoža. Po zaprtju klavnice so bili prostori spremenjeni v prodajno skladišče podjetja Pivo Slatina.

Klavnica je zaposlovala od 15 do 21 ljudi.

Obseg zakola je bil različen po letih, odvisen je bil od tržnih razmer in se je gibal od 800 do 1000 glav goveje živine, od 4000 do 5000 svinj in od 800 do 1500 telet.

Klavnica se je ukvarjala tudi z mesno predelavo in izdelovanjem svežih in suhomesnih izdelkov. Povprečno so letno proizvedli od 40 do 70 ton teh izdelkov.¹⁶

Vedno zahtevnejši sanitarno-tehnični in drugi predpisi, ki jih je konec šestdesetih let prejšnjega stoletja sprejemala Slovenija, so zahtevali temeljito posodobitev klavnice.

¹⁴ Poslovna poročila do vključno leta 1961.

¹⁵ Poslovno poročilo za leto 1961.

¹⁶ Arhiv Jeruzalem Ormož, Poslovna poročila KZ Ormož in KK Jeruzalem Ormož za obdobje 1962–1970.

¹² Poslovno poročilo za leto 1961.

¹³ Jeruzalem Ormož VVS, Arhiv KZ Ormož – Poslovna poročila zadruga.

Veterinarska inšpekcija je 11. septembra 1969 izdala ureditveno odločbo, s katero je klavnici naložila kompletno prenovo. Inšpekcija je zahtevala ureditev hlevov za sprejem živine, gradnjo hladilniških kapacitet, laboratorij, veterinarsko ambulanto, skladišče za gotove izdelke, prostor za razkuževanje živil in še več manjših prilagoditev obstoječi klavnici.

Neprimerna lokacija klavnice in tehtanje odločitve, ali nova klavnica ali adaptacija obstoječe, je povzročila precejšnjo zamudo pri sprejemanju odločitev o uresničitvi zahtev iz inšpekcijske odločbe.

Vodstvo KK Jeruzalem Ormož, h kateremu se je KZ Ormož leta 1962 pripojila, je naročilo izdelavo projektov za ormoško klavnico pri firmi Graditelj-biroju za urbanizem, projektiranje in inženiring iz Zagreba, potem ko se je predhodno posvetovalo s strokovnjaki iz firme Vajda export-import, prav tako iz Zagreba.¹⁷

Projektna naloga, ki je bila izdelana, je pokazala, da bi stroški investicije znašali 6, 9 milijonov dinarjev.

Po opravljeni rekonstrukciji bi bila letna kapaciteta klavnice 11.000 svinj, 4.000 govedi, 1.700-2.000 telet in 464 ton suhomesnatih in klobasičarskih proizvodov.

Po dolgem strokovnem prepričevanju se je vodstvo KK Jeruzalem odločilo, da rekonstrukcija ekonomsko ni upravičena, zato je ormoška klavnica leta 1970 nehala delovati.

Kmetijska zadruga Središče ob Dravi¹⁸

Kmetijska zadruga Središče ob Dravi je bila ustanovljena 23. marca 1947, z imenom *Nabavna in prodajna zadruga, z.o.j., Središče*. Območje njenega delovanja je sprva obsegalo Središče, Obrež, Grabe, Šalovce, Godenince, Vodrance in Vitan.

Leta 1948 je prišlo do decentralizacije velikih zadrug, zato se takrat osamosvoji KZ Obrež za območje Grabe, Obrež, Šalovci.

Vasi Vodranci in Vitan se priključita k novoustanovljeni KZ Kog.¹⁹

V takšni organizacijski obliki in na takšnem območju je KZ Središče delovala vse do leta 1958/59.

V letu 1958 se je KZ Središče nehala ukvarjati z nekmetijskimi dejavnostmi in se je bolj začela posvečati kmetijski proizvodnji in kooperacijskemu

sodelovanju. Rezultati so bili vidni takoj, saj je zadruga izredno povečala tržne viške in strojni park.

Petnajstega maja 1959 se h KZ Središče ponovno priključi KZ Obrež in nova zadruga se registrira kot *KZ z.o.j. Središče-Obrež*, s sedežem v Središču.

Marca (31. 3.) 1960 se je h KZ Središče-Obrež pripojila še KZ Kog, skupna zadruga se po sklepu občnega zbora poimenuje *KZ Središče ob Dravi, z.o.j.*

Zadruga je pokrivala široko območje: Središče, Godenince, Vitan, Vodrance, Trnovce, Obrež, Grabe, Šalovce, Jastrebce, Lačaves, Kog, Gomilo pri Kogu, Vuzmetince; Hermance, Zasavce in Kajžar.

Zadruga je v tem obdobju imela 527 članov (400 moških in 127 žensk).²⁰

Z novo uredbo o zadrugah je prenehala obveza o vplačilu zadružnih deležev, zato je zadruga leta 1961 spremenila zadružna pravila in določila vpisnino v znesku 100 dinarjev.

Nova uredba o KZ je spremenila tudi status zadružnikov. Član zadruge je lahko postal samo tisti, ki je proizvodno sodeloval s KZ ali pa je imel hranilno vlogo pri zadružni hranilnici. Zaradi te določbe se je število zadružnikov zmanjšalo.

KZ Središče je imela lastno ekonomijo s 14 ha zemlje, kooperacijsko proizvodnjo in kontrahažo ter splošno kmetijsko službo.

V zadruzi je bilo zaposlenih 33 delavcev in uslužbencev ter trije vajenci. Zadruga je zaposlovala tudi 5 sezonskih delavcev.

Za obdelavo zemlje je imela na voljo 5 traktorjev in 65 priključkov.

Zadružni svet je štel 55 članov, upravni odbor zadruge pa 11 članov.

Upravnik KZ Središče je bil Franc Novak, računovodkinja pa Anica Munda.

KZ Središče ob Dravi se je po sklepu zadružnega sveta, z dne 18. januarja 1962, pripojila najprej h KZ Ormož (takrat se pripoji tudi KZ Tomaž), nato pa tako združene zadruge h Kmetijskemu kombinatu Jeruzalem Ormož.

Vpis v sodni register je bil opravljen 21. februarja 1962 in od takrat pa vse do leta 1989 je bila zadružna dejavnost za celotno ormoško območje organizirana v okviru kombinata.

¹⁷ Arhiv Jeruzalem Ormož, Poročilo direktorja KK Jeruzalem Ormož Matije Rateka o potrebi po rekonstrukciji klavnice, Ormož, 16. 10. 1970.

¹⁸ PAM, Zadr. I/114.

¹⁹ PAM, Zadr. I/114.

²⁰ Arhiv Jeruzalem Ormož, Poslovno poročilo KZ Središče ob Dravi za leto 1961.

Središka oljarna

Oljarna v Središču ob Dravi je bila ustanovljena s sklepom – Odločbo Občinskega ljudskega odbora (OLO) Središče, z dne 31. 12. 1957, vpis v sodni register pa je bil izveden 20. januarja 1958. Kot samostojna firma je oljarna v Središču poslovala samo dve leti, saj se je s 1. januarjem 1962 (po sklepu delavskega sveta, z dne 27. 12. 1961) pripojila h KK Jeruzalem Ormož.²¹

Po podatkih iz pripojitvenega poročila je bilo pred pripojitvijo v podjetju zaposlenih 7 delavcev in 4 uslužbenci. Vsi ti so sestavljali delavski svet, ki mu je predsedoval Štefan Lončarič. Upravni odbor je štel tri člane, predsedoval mu je Štefan Govedič.

V letu pred pripojitvijo je oljarna odkupila in predelala 431.526 kg bučnic, prav tako pa je od privatnih pridelovalcev odkupila 11.964 kg doma luščenih bučnic.

Izplen olja iz odkupljenih bučnic je bil 120.724 kg, iz privatne predelave pa še dodatnih 4.785 kg olja.

V predelavi je nastalo tudi 172.979 kg oljnih pogač.

Bučne luščine so uporabili delno za gorivo pri praženju, delno pa za gorivo za potrebe sušilnice.

Višek luščin, in sicer 39.413 kg, je oljarna uspešno prodala.

Cena bučnega olja je tega leta bila 924 din (skupaj s prometnim davkom) in se ni spreminjala.²²

Po pripojitvi je združni svet pri KK Jeruzalem Ormož, 5. oktobra 1962, sklenil, da se v okviru kombinata ustanovi samostojen obrat s samostojnim računom, ki so ga poimenovali *Mlin in Oljarna Središče ob Dravi*.²³

Obratovodja je postal Branko Dogša, računovodja Ivan Žula.²⁴

Oljarna je preživela vsa krizna obdobja in posluje še danes.

Kmetijska zadruga Tomaž, z.o.j.²⁵

KZ Tomaž, z.o.j., je delovala na območju, za katerega je bila značilna drobnolastniška posest. Ustanovljena je bila v obdobju 1947/1948, ko se je začel val množičnega ustanavljanja splošnih zadrug.

Območje zadruga je obsegalo 3.047 ha površin, od

tega je bilo 2.379 ha obdelovalne zemlje. Njivskih površin v privatnem sektorju je bilo 1.436 ha, sadovnjakov 102 ha, vinogradov 95 ha, travnikov 580 ha in pašnikov 263 ha.

Zadruga je imela lastno ekonomijo, površine 218 ha, od tega 143 ha njiv, 5 ha sadovnjakov, 4 ha vinogradov, 53 ha travnikov, 5 ha gozdov in 13 ha pašnikov.²⁶

V teh površinah so zajete tudi površine, ki jih je imela zadruga v najemu. Gre za 31 ha njiv, 2 ha sadovnjakov, 13 ha travnikov, 6 ha pašnikov in 5 ha gozdov.

Zemljišča ekonomije so bila v katastrskih občinah Tomaž, Mala Vas, Ključarovci, Trnovci, Savci, Rucmanci, Rakovci, Koračice, Bratonečice in Pršetinci.

Poleg teh dejavnosti je zadruga imela tudi svojo gostilno in obrat parne žage v Koračicah, ki pa je bil leta 1960 likvidiran, ker je lastnik dobil dovoljenje za razrez lesa.

Na območju, ki ga je pokrivala KZ Tomaž, je bilo 606 kmečkih gospodinjstev z 2.727 ljudmi.

Velikost povprečne kmetije je bila 2,6 ha.

Zadruga je imela povprečno 40 zaposlenih delavcev.

Združni svet je štel 41 članov, upravni odbor pa 7.

Po sklepu občnega zbora, ki je bil 31. 12. 1961, je bila KZ Tomaž pripojena h KK Jeruzalem Ormož. Vpis pripojitve v sodni register je bil opravljen 21. februarja 1962.

Zadnji upravnik pred pripojitvijo je bil Alojz Hergula, računovodja pa Franc Obran.

Po podakih iz pripojitvenega poročila je ob pripojitvi ostalo precej nerešenih zadev. Zadruga je poslovala z izgubo, sporne terjatve proti kooperantom so znašala kar 7.338.415 din.

Ključne misli

Čprav prispevek obravnava samo tri splošne kmetijske zadruga na ormoškem območju, je mogoče zaradi tega, ker so to bile hkrati največje zadruga, spoznati, kašna je bila dejavnost teh zadrug in na kašnih območjih in površinah so to dejavnost izvajale. Prispevek navaja samo utrinke iz življenja zadrug in se ne spušča v nastanek, razvoj in finančno sliko poslovanja.

Poleg teh zadrug je na ormoškem območju v tem

²¹ Pripojitveno poročilo – Središče 27. 12. 1961.

²² Prav tam.

²³ Prav tam.

²⁴ Prav tam.

²⁵ PAM – Zadr. 160/I.

²⁶ Arhiv Jeruzalem Ormož, Pripojitveno poročilo KZ Tomaž, z dne 31. 12. 1961.

obdobju delovala še vrsta drugih manjših splošnih zadrug, nekatere so pokrivalo zgolj območje ene vasi.

Zaradi kroničnega pomanjkanja strokovnega kmetijskega kadra in pomanjkljivega dela raznih pospeševalnih služb zadruga niso mogle razviti interesa zadružnikov za sodobno kmetijsko proizvodnjo. Tudi politične in gospodarske razmere v začetku šestdesetih let zadružništvu niso bile naklonjene. Kmetijski kombinat Jeruzalem Ormož je postal gospodarsko najmočnejše podjetje v Ormožu na področju kmetijstva, zato so vodstva zadrug utemeljeno razmišljala, da bo v okviru kombinata možen tudi pospešen razvoj zasebnega kmetijstva. S pripojitvami zadrug, ki so bile dokončno izpeljane do konca leta 1962, je kombinat do leta 1989 povezoval celotno družbeno in zasebno kmetijstvo v Občini Ormož.

Pisni viri

- Pokrajinski arhiv Maribor (PAM) – zadružni arhivi sodnega registra Okrožnega sodišča v Mariboru
- Poslovna poročila in drugi arhivski zapiski v KK Jeruzalem Ormož

Literatura

- Čepič, Zdenko, 1996: Agrarna reforma in kolonizacija v Sloveniji 1945–1948. Maribor.
- Luskovič, Tone, 2004: Zadružna in kmetijska podjetja v občini Ormož 1898–2000. Zgodovinski zapisi I, Ormož, str. 19–30.
- Ogrizek, Emica, 2005: Gradivo za zgodovino zadružništva v Ormožu in okolici. Ormož skozi stoletja V/2, Ormož, str. 381–386.
- Lazarevič, Žarko, 1998: Zadružništvo v Sloveniji v času kapitalizma. Arhivi XVII 1994. Ljubljana.
- Perovšek, Jurij, 1998: Prilagoditev Schulze-Delitschevih zadružno gospodarskih zamisli na Slovenskem v letih 1872–1895. Prispevki za novejšo zgodovino, Ljubljana.
- Zadružni zbornik, izdan ob 100-letnici rojstva Mihaela Vošnjaka, Ljubljana, 1937.

Povzetek

V času, ko se je izvajala agrarna reforma, so bile ustanovljene prve kmečke delovne zadruga. Za ustanavljanje zadrug, v katerih so zadružniki obdelovali zemljo skupaj, so se odločali predvsem na območjih, kjer je bila agrarna reforma izvedena na podlagi zakona o razlastitvi posestev, ki so jih obdelovali koloni in viničarji. To se je zgodilo predvsem v vinorodnih območjih Štajerske in Prlekije.²⁷

Ustanavljanje zadrug naj bi prišlo v poštev povsod tam, kjer bi z razdelitvijo zemlje nastala gospodarska škoda ali pa se zemlja ne bi mogla pravično razdeliti (vinogradi, sadovnjaki, gozdovi).²⁸

Viničarji z razlaščenih posestev so se odločali za ustanavljanje vinogradniških zadrug, ki so bile v resnici oblika kmečkih delovnih (obdelovalnih) zadrug (KOZ).²⁹

Poleg obdelovalnih zadrug, ki so pomenile socialistični sektor, so bile v začetku znane tudi splošne kmetijske zadruga, ki so predstavljale privatni sektor. Ta je običajno zbiral večje kmete, ki se niso hoteli vključiti v delo kmetijskih obdelovalnih zadrug. Te zadruga so se ukvarjale predvsem s trgovino in z odkupom.

Splošne kmetijske zadruga Ormož, Središče ob Dravi in Tomaž, so v začetku 60. let prejšnjega stoletja pokrivale praktično območje celotne občine, saj so se številne manjše zadruga, ki so nekaj časa delovale na tem območju, v drugi polovici petdesetih let postopno pripojile k tem trem zadrugam.

²⁷ Čepič, Agrarna reforma in kolonizacija v Sloveniji 1945–1948, str. 5.

²⁸ PAM, fond OKLO Ljutomer, škatla 15 – Smernice za agrarno reformo.

²⁹ Čepič, Agrarna reforma in kolonizacija v Sloveniji 1945–1948, str. 5–18.